

Měřínský, Zdeněk

[Černá, Eva. *Středověké sklo v zemích Koruny české: katalog výstavy*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická. 1998, vol. 47, iss. M3, pp. 106-109

ISBN 80-210-2012-1

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113782>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

a politickým událostem (Zeittafel, S. 226–230), glosář (Glossar, S. 231–232), velmi důležitý soupis literatury (Bibliographie, S. 233–234) obsahující 131 titulů základních prací, rejstříky v knize uvedených i prezentovaných staveb (Register–Bauwerke, S. 235) a osob (Register–Personen, S. 236), a také seznam původu vyobrazení včetně autorských práv (Danksagung und Abbildungsnachweis, S. 237).

Publikace se vyznačuje, jak je tomu u podobných edičních počínů již tradiční, velmi vysokou polygrafickou úrovní, grafickou úpravou a vybavením. Kladem je zejména množství plánů a rekonstrukcí objektů v axonometrických pohledech s řezy. Textová část odpovídá charakteru i populárnějšímu zaměření celé řady. Důraz je kladen především na určitý syntetizující přehled základního vývoje v širokých historických souvislostech, jeho jednotlivé elementy a ukázkové špičkové objekty hlavně na teritoriích Itálie a Francie, ale i dalších oblastí včetně Britských ostrovů, severní Afriky, Iberského poloostrova a od doby Karolingů i Německa. Také poměrně značný prostor daný původem autora, který mají v knize ukázky vývoje raně středověké architektury z území Pyrenejského poloostrova, je spíše ku prospěchu, neboť tato oblast je většinou v pracích tohoto druhu opomíjena na úkor „tradičních“ příkladů z jižní a západní Evropy.

Zdeněk Měřinský

Středověké sklo v zemích Koruny České. Katalog výstavy uspořádala Eva Černá. Most, Ústav archeologické památkové péče SZ Čech 1994, 135+24 str. vloženého něm. textu, množství vyobr. v textu, 6 bar. fotografických příloh.

Obsáhlý katalog, který podává momentálně nejucelenější obraz o českém a moravském středověkém skle včetně širších souvislostí historického vývoje, současného stavu bádání o sklářském řemesle vrcholného středověku, katalogu nálezů a nalezišť i přehledu nejdůležitější literatury. Katalog vyšel u příležitosti stejnojmenné výstavy realizované v roce 1994 Západočeským muzeem v Plzni za spolupráce některých dalších členů Sklářské odborné skupiny. Obsahovala vybraný materiál z větších nálezových souborů získaných archeologickými výzkumy a postupně byla instalována i v dalších městech (Liberec, Náchod, Louny, Brno). Výstavní exponáty zapůjčila řada institucí a výstava oproti svému názvu „Středověké sklo v zemích Koruny České“ byla zaměřena pouze na nálezy z Čech a Moravy. Její hlavní záměr spočíval v předvedení co nejucelenějšího výběru tvarové škály středověkého skla na tomto území ve dvou časových horizontech od 13. do poloviny 14. století a po polovině tohoto století do konce 15. věku, a zároveň měla ukázat jak v závislosti na čase ubýval podíl cizích importů ve prospěch výrobků domácí proveniencce. Tomuto výstavnímu záměru je podřízena i skladba katalogu. Ten však podává i širší pohled na celou problematiku. Kromě dvojjazyčného německého a českého Úvodu editorky Evy Černé (s. 11–14) zaměřeného především na dějiny bádání o českém středověkém skle a informace o nejdůležitějších souborech a jejich nalezištích je rozdělena do tří hlavních částí. První část (s. 17–37) obsahuje stať k dějinám středověkého sklářství. F. Kavka (s. 19–23) stručně naznačuje historický kontext doby ze které v katalogu prezentované sklářské výrobky pocházejí, D. Hejdomová (s. 25–29) osvětluje postavení českého středověkého sklářství ve spektru středověkých řemesel, zejména v evropském kontextu i v sociální struktuře společnosti, a E. Černá (s. 31–37) informuje o výrobě skla v Čechách v období vrcholného středověku. Počátky českého sklářství lze hledat nejspíše v 2. pol. 13. stol. a v současnosti máme registrováno 49 lokalit se sklářskými hutěmi, z toho dvacet je doloženo archeologicky. Stručně naznačeno je i vybavení sklářských hutí a technologie výroby

středověkého skla. Typickou surovinou pro české hutě bylo draselno-vápenaté téměř bezbarvé sklo se slabým nazelenalým nebo žlutozeleným nádechem. Teprve od 15. století se začíná u nás z Německa šířit sytě zelené tzv. „lesní sklo“. Druhá část publikace nazvaná „Sklo vrcholného a pozdního středověku“ (s. 41–99) je dílem E. Černé, Z. Himmelové a F. Frýdy. Představuje těžiště celého katalogu. Chronologicky je tento oddíl ještě rozčleněn na artefakty 13. až poloviny 14. století a doklady druhé poloviny tohoto věku a doby století patnáctého, kdy právě prvních sto let tohoto časového úseku představuje období největšího rozkvetu českého středověkého sklářství. V úvodních partiích druhé části autoři sumarizují dosavadní poznatky. Konstatují, že výskyt dutého skla před 13. stoletím je u nás výjimečný (Pražský hrad, Konvikt na Malé Straně) a i v průběhu 1. poloviny 13. století se skleněné výrobky u nás objevují pouze sporadicky. Teprve potom se frekvence nálezů zvyšuje a rozšiřuje se i okruh jejich výskytu, i když do sklonku 13. století zůstává sklo stále vzácným předmětem, ale ne natolik, aby bylo omezeno jen na nejvyšší sociální vrstvy. V 1. polovině 14. století nálezů skla přibývá a většina z nich pochází z historických jader středověkých měst. Převažují skla s plastickým dekorem tvořeným různě tvarovanými nálepy nebo vlákny, méně jsou zastoupeny jednoduché nezdobené nádoby a velmi vzácně se vyskytují zlatem malovaná a emailová skla. Také typy skla vyráběné v našich zemích během 2. poloviny 14. a v 15. věku navazují na starší výrobní tradice, jejich sortiment se však rozšiřuje (faktem ale zůstává, že ve starším časovém úseku torzovitost nálezů a špatný stav jejich dochování ztěžuje typovou analýzu) a dochází k rozvoji hutního dekoru, především nálepů, kde se mimo perličkových objevují stále více drobné kapénkové nebo až čárkovité nálepy, dále štěpané a mačkané pásy, vzrůstá obliba modrého skla a ve větší míře je používáno předforem s možností tvorby optického dekoru, nejčastěji v podobě diagonálních žebor. Tyto proměny lze sledovat především na typickém výrobku z našeho území — číších českého typu, dále nízkých širokých číších s kyjovitým tělem a užší patkou, menších číškách válcovitého nebo soudkovitého tvaru s rozšířeným ústím, soudkovitých číších zdobených taženými kapkami, lahvích hladkých či s plastickými žebry a úzkým hrdlem zdobeným ve spirále nataveným vláknem, dvoukónických lahvích a kutrolfech. Méně jsou již zastoupeny konvičky a džbánky i skleněné olejové lampičky. Ani v průběhu 1. poloviny 15. století přes nepříznivé podmínky způsobené husitskými válkami neustal export českého skla do sousedního Německa, i když se prohloubila odlišnost výrobků z obou oblastí. V Porýní a jinde v Německu počíná převažovat silnostěnné sytě zelené tzv. „lesní sklo“ foukané do jednoduchých válcových a kónických forem nebo zdobené velkými plochými a plastičtějšími nálepy na soudkovitých číškách (tzv. krautstrunky). Další rozvoj sklářské výroby nastává v Čechách a na Moravě od 16. století pod vlivem v Evropě tehdy nejvyspělejší produkce benátské, jež je také k nám importována. Tyto nové technologie používající vápenato-sodné sklo k nám přicházejí spolu s imigrací sklářů ze Saska a Tyrol. To však se již ocitáme na prahu novověkého vývoje sklářské výroby v našich zemích a tím pádem i mimo téma katalogu a výstavy. Kromě úvodních partií jsou oba úseky II. části rozděleny do šesti kapitol: 1. sklo s plastickým dekorem, 2. sklo s optickým dekorem, 3. sklo foukané, hladké, 4. sklo malované zlatem a emaily, 5. varia (např. skleněné kroužky, hladítko, kuličky, přesleny, figurální sklo), 6. okenní sklo včetně vitrají. V rámci těchto kapitol jsou v katalogu popisovány doklady jednotlivých typů skleněných artefaktů. Celkem obsahuje 152 položek podávajících vyčerpávající přehled o jednotlivých typech a variantách skleněných předmětů vyskytujících se během 13.–15. století na našem území. Katalogový záznam každého předmětu obsahuje název typu, jeho popis včetně údajů o stavu zachování a restauraci či rekonstrukci, rozměry, uložení, lokalitu a u nálezů z moderních výzkumů i objekt a datum nálezů, datování, provenienci a bibliografický údaj odkazující na publikaci, byl-li nález publikován. K řadě uváděných artefaktů

je připojeno i jejich kresebné vyobrazení eventuálně fotografie. Druhá část katalogu tak vytváří výborný korpus základních informací o nálezech skla v našich zemích umožňující rychlou a přehlednou informaci. Jediným nedostatkem snad je, že ke katalogové části není připojen rejstřík lokalit, který by umožnil jejich rychlé vyhledávání, a že na katalogové záznamy nejsou odkazy ani v Soupisu nalezišť zařazeném do III. části katalogu. Tato třetí část je nazvaná „Soupis. Přilohy“ (s. 103–132). Podstatné místo zde zaujímá právě soupis nalezišť středověkého skla (s. 105–123) včetně mapy lokalit. Dále je připojen soupis literatury (s. 125–129), zkratek (s. 131) a seznam barevných příloh (s. 132). Po prostudování soupisu nalezišť, který obsahuje velmi stručnou charakteristiku typu lokality či eventuálně objektu, druhovou skupinu nalezených skleněných artefaktů, jejich datování, uložení a v případě, že byly nálezy publikovány, i bibliografický odkaz na publikaci, však zjišťujeme, kolik heuristické práce zbývá ještě k podchycení všech lokalit s nálezy středověkého skla. Markantní je to zejména v případě území Moravy a Slezska, kde shledáváme v katalogu značné mezery. Ty bude nutno vyplnit podrobným a systematickým studiem literatury obsahující byť i jen krátké zmínky o nálezech skla a dále zejména průzkumem muzejních sbírek. Ty nám mohou přinést ještě nejedno překvapení v podobě unikátních a dosud neznámých nálezů a na druhé straně i podstatně rozšířit nálezový katastr. Namátkou upozorňuji na alespoň některé lokality či upřesňuji údaje o uváděných nalezištích, zejména citace literatury. Blovice n. Svit.–poloha „Šumbera“, patrně hrad Obřany (zlomky dutého skla; L. Konečný, Dosavadní výsledky archeologického průzkumu hradu Obřan u Brna, AH 2, 1977, s. 236). Brno–hrad Špilberk (nepubl.; ulož. Muzeum města Brna), Brno–Rašínova (dříve 9. května) ul. č. 2 (novější publikace P. J. Michna, Nález středověké studny v Brně, BMD XIII, 1995, s. 212–213). Brumov–hrad (zlomky středověkého a novověkého dutého skla; J. Kohoutek, Předběžná zpráva o výzkumu hradu Brumova, AH 4, 1979, s. 146), Helfštejn (expozice na hradě), Jihlava–jílmka v Dominikánské ul. v proluce vedle č. 17 a staveniště Horáckého divadla (Z. Měffnský, Výsledky záchranného archeologického výzkumu na staveništi Horáckého divadla v Jihlavě [1990–1991], VSV, Oddíl věd společenských VIII, 1992, s. 167), Jihlava–ul. Obránců míru, dnes Matky boží, jílmka č. 8 (městské za nám. parc. č. 2648; publ. B. Novotný, Funde mittelalterlicher handwerklicher Erzeugnisse aus Iglau (Mähren) (von der 2. Hälfte des 13. bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts), Wien 1982, S. 8, Taf. 29), Melice–hrad (novější publikace P. J. Michna, Archeologické nálezy z výzkumu hradu Melic na Vyškovsku, VVM XXVI, 1974, s. 74), Modřice, okr. Brno–venkov, obj. č. 10 i další zahloubené objekty při sev. frontě náměstí (Z. Měffnský, Středověké Modřice ve světle archeologických nálezů, VVM XXXVI, 1984, s. 357), Moravský Krumlov (původní hrad, dnes zámek; nálezy v expozici), Olomouc–Předhradí (náznaky sklářské výroby v 11.–12. stol.; J. Bláha, Přehled důležitějších záchranných akcí oddělení historicko–archeologického průzkumu při OSSPPOP v Olomouci za rok 1979. Okresní archiv v Olomouci 1979, s. 115; srov. V. Dohnal, Počátky hradu v Olomouci a jeho nejstarší zděná architektura, AH 10, 1985, s. 276), Rokštejn–hrad na Jihlavsku (mimo uváděné doklady i nález 2 zlomků emailového skla nejasného původu–Syrie, Murano?; Z. Měffnský–M. Plaček, Rokštejn, středověký hrad na Jihlavsku (jeho dějiny, stavební vývoj a výsledky archeologického výzkumu 1981–1989), Brno–Brtnice 1989, s. 28), Vranov nad Dyjí–hrad, teplovzdušné topení (flakon z 15.–16. stol.; L. Konečný, Odkryv teplovzdušného zařízení na hradě Vranově n. Dyjí a jeho postavení v evropském vývoji, AH 8, 1983, s. 465). Celkově je katalog zpracován na velmi dobré úrovni, a to jak odborné, tak i typografické a výtvarné. Snad jej bylo možno ještě doplnit o některé výše uváděné připomínky (rejstřík lokalit, doplňky v seznamu nalezišť a v literatuře) a odstranit drobné chyby způsobené při výrobě (např. citace Macek 1922 na s. 23 je správně Macek 1992), renezanci (s. 28, 29) bych přes zcela progre-

sivní vývoj k horšímu v českém pravopise přece jen psal zcela konservativně se s, zaniklou středověkou ves Konuvky (s. 109) píšeme s ů a v případě zkratky M Brno (např. s. 106–107, 109, 112, 119) by asi bylo lépe rozlišovat MZM (Moravské zemské muzeum a MMB (Muzeum města Brna), neboť ze zkratky samé to v tomto případě nevyplývá a je zde i určitá nejednotnost (SZM Opava, NM Praha — např. s. 117 — není v sezn. zkratk na s. 131, UPM Praha se používají; s. 131). Tyto drobné nedostatky a hlavně náměty pro další bádání však nijak nesnižují hodnotu katalogu jako v současné době základní příručky s informacemi o českém a moravském středověkém skle, jeho nálezech i základní literatuře o něm. Kladem katalogu je i obsáhlý německý překlad všech statí I. části o 24 stranách, který zpřístupňuje základní poznatky o středověkém skle v Čechách, na Moravě a ve Slezsku i zahraničním odborníkům.

Zdeněk Měřinský